

SÖYLEŞİLER

KORKUT BORATAV

Ernst Hirsch'in Anıları

1933'ü izleyen yirmi yıl boyunca İstanbul ve Ankara hukuk fakülteleri öğrencileri, ticaret hukuku, iş hukuku, fikri haklar, hukuk sosyolojisi, hukuk felsefesi derslerinde ve seminerlerde unutamayacakları bir hocanın tezgâhından geçmişlerdi: Hayata bir Alman Yahudisi olarak gözlerini açan; otuz bir yaşında Nazi rejiminden kaçarak İstanbul Üniversitesi'nde profesörlüğe başlayan; üç yıl sonra derslerini Türkçe veren; kırk yaşında Türk vatandaşı olan; cumhuriyet Türkiye'sinde Batılı anlamda hukuk öğretiminin oluşmasında önemli rol oynayan ve seksen üç yaşında Almanya'da bir Türk vatandaşı olarak ölen Profesör **Ernst Hirsch**.

Ernst Hirsch'in *Anılarım: Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi* başlıklı kitabı **Fatma Suphi**'nin nefis çevirisi ile 1997 yılında TÜBİTAK tarafından yayımlandı. Bu anıların bende yarattığı birkaç izlenimi okuyucularıyla paylaşmak istedim.

★★★

Hirsch'in anılarının ilk bölümü "*Geldiğin Yeri Unutma Sakın*" başlığını taşıyor. Kayzer Almanya'sının Friedberg kentinde Hirsch'in çocukluk ve gençlik yıllarından çizgiler içeren bu bölümde, yüzyılın başında bir Yahudi burjuva ailesinin günlük hayatı ve yazarın "*hümanist gymnasium anlayışı*" olarak adlandırdığı lise eğitimi anlatılıyor. Bu eğitim, genç Hirsch'e ve arkadaşlarına, örneğin "*Antik Çağ'ın nasıl olup da adına Batı kültürü denen şeyin temelini oluşturduğunu, bunun temelinde yatan sebepleri*" araştırarak bir formasyon sağlayabilmiştir. Aydınlanma geleneğinin eğitim yoluyla Hirsch'e intikal ettirdiği güçlü birikim, otuz yıl sonra Ankara Hukuk Fakültesi'nde **Eflatun**'un yapıtlarının Yunanca asıllarını Batı dillerinden ve Türkçe çevirileriyle karşılaştıran hukuk felsefesi seminerlerinde Türk öğrencilere aktarılacaktır.

Ne var ki, "*hümanist aydınlanma geleneği*", Nazilerin Almanya'da iktidara gelmesine engel olmayacaktır. Hitler'in şansölye olduğu tarihte Hirsch, hem Frankfurt eyaletinin bir yargıcı, hem de Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyesidir. 1933 yılında Yahudilerin kamu yönetiminden tasfiyesi başlar ve Hirsch hem yargıçlıktan, hem de üniversiteden uzaklaştırılır. Ancak şanslıdır. Amsterdam Üniversitesi'nden 1933/34 ders yılı için bir davet alır. Almanya'dan çıkmasına izin verilir. Bu arada Darülfünun'un İstanbul Üniversitesi'ne dönüşme çalışmaları başlamıştır. Maarif Vekili **Reşit Galip**, İstanbul Üniversitesi'nin yeni oluşacak otuz kürsüsünden her birine birden fazla Alman bilim adamı getirmeyi kararlaştırır. Nazizmden kaçan bilim adamlarına davet çıkarılır. İlk gelenlerden biri de Hirsch'dir.

★★★

Hirsch'in kuruluş süreci içindeki İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden ilk izlenimleri çok renklidir. Yazar, kapatılan Darülfünun'u düzeltilemeyecek bir ortaçağ kalıntısı olarak; İstanbul Üniversitesi'ni ise Batı Avrupa'nın üniversite anlayışını yerleştirmek isteyen aydınlanmacı ve devrimci bir girişim olarak görür. Bu değerlendirmesi ile, 1933 Darülfünun tasfiyesini bilim özgürlüğüne bir saldırı olarak gören günümüzdeki bazı yorumlardan kesin çizgilerle ayrılır. Bilim özgürlüğünün savunulabilmesi için bilimsel düşüncenin olması gerekir. Bu nedenle Hirsch, Bakan **Reşit Galip**'in yeni üniversitenin ana işlevini meslek eğitimi değil, "*saf bir bilimsel kültür yaratmak, spekülatif düşüncenin odak noktası ve kaynağı olmak*" biçiminde tanımlayan görüşlerini benimsemektedir. Bu dönüşüm, alttan gelen bir taleple değil, tepeden inme başlatılmıştır ve Hirsch'e göre iyi olmuştur.

Ne var ki, göçmen profesör "*bir yıl önce kapıları kapatılan İslam ilahiyat, hukuk, ve edebiyat yüksekokullarına hâkim olan ruhtan arındırılma*" sürecinin pek de kolay olamayacağını kısa zamanda kavrayacaktır. Türk öğretim üyeleri arasında hukuk devrimini benimseyenler ve Batı hukuk sistemini kavrayanlar azınlıktadır. Medrese geleneği derslerin verilme tarzında bile ortaya çıkmaktadır. Dekan, ilk dersine girmeden önce Hirsch'i uyarır: Bir hoca olarak görevi, derslerini yazılı olarak hazırlamak, kürsüde oturarak bunları öğrencilere okumaktan ibarettir. "*Öğrencilere soru sormak ve öğrencilerin soru sorması caiz değildir.*" Öğrenciler de "*yazarak not tutmak, bunları ezberlemek ve imtihanda bilmek zordurdaydılar*". Hirsch, doğal olarak bu yöntemi reddeder ve bir asistanının otuz küsur yıl sonra hatırlattığı gibi, "*dinleyicileri hazla dolduran, canlı, unutulmaz*" bir hoca olarak şöhret yapar.

★★★

Savaş sonunda dünya ve Türkiye değişmektedir. Üniversitelere özerkliği getiren ve hâlâ özlemle andığımız 1946 tarihli Üniversiteler Yasası'nın hazırlanmasında **Hasan Âli Yücel** tarafından görevlendirilir. Ancak, Yücel sonrasında hava değişir. Üniversitelerde sol-hümanist akımlara karşı baskılar başlar. Hirsch bu cadı kazanına onurlu biçimde karşı çıkar. Sonunda, sadece solcu öğretim üyeleri değil, Hirsch'in beş yurttaşı da Ankara Üniversitesi'nden uzaklaştırılırlar.

Yavaş yavaş Türkiye Hirsch'i itmekte; anavatanı ise çekmektedir. 1953'te Almanya'ya dönecek, Hür Berlin Üniversitesi'nde rektörlük yapacak, emekli oluncaya kadar bu üniversitede çalışacaktır.

Ernst Hirsch'in anıları; onurlu, renkli, üretken bir bilim insanının, günümüze de ışık tutan öyküsüdür.

